

Mardin’de Türk Dönemine Ait Bilinmeyen Bir Mezar ve Mezar Taşları

Gülsen Baş*

Özet

Güneydoğu Anadolu’nun önemli merkezlerinden biri olan Mardin’in tarihi dokusunda, başta Artuklu ve Akkoyunlu olmak üzere Türk dönemine ait mimari eserler etkin bir rol oynamaktadır. Buna karşın mezar taşı geleneği, bu mimari oluşumla kıyaslandığında, temsil gücü çok daha zayıf bir sanat grubu olarak karşımıza çıkmaktadır. Mardin’de orijinal dokusundaki mezar taşlarının hemen tamamı Osmanlı’nın son dönemlerine ait olup, daha erkene tarihlenen örnekler henüz bilinmemektedir. Bu makale kapsamında incelenen mezara ait sanduka ve şahideler malzeme, form ve süsleme özellikleri bakımından, kentte Osmanlı döneminde oluşan genel karakteristiğin dışında kalması bakımından dikkat çekmektedir. Kesin tarihi tespit edilememekle birlikte Artuklu döneminin sonları ya da Akkoyunlu dönemine tarihlenebileceğimiz (14. yy sonları-15. yy) bu mezar taşları, Osmanlı öncesine referans verebileceğimiz özellikleriyle Mardin’de bugün için bilinen ünik bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Şahide, sanduka, kitabe, süsleme, mezar taşı.

Zengin bir kültürel birikime sahip olan Mardin, Türk döneminde özellikle Artuklu, Akkoyunlu ve Osmanlı dönemlerine referans verebileceğimiz fiziksel bir ortama sahiptir. Kentin ününü borçlu olduğu tarihi dokusunda, söz konusu dönemlere ait mimari oluşumların payı büyüktür (Uluçam 2005: 99-116, Altun 1971, Altun 1978, Altun 2005: 153, Sözen 1981). Mar-

* Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü – Van / Türkiye
gulsenbs@yahoo.com

din’de bu dönemlere ait sanat yapıtlarının izlenebilmesine karşın, Türk mezar taşı geleneğinin gelişim çizgisini takip etmek, belli bir döneme kadar neredeyse imkânsızdır. Kentte orijinal dokusunda günümüze ulaşan mezar taşlarının hemen tamamı, 18. yüzyıl Osmanlı dönemi sonrasına aittir.

Bu bağlamda Mardin’de 2007 yılı Ekim ayında yaptığımız araştırma gezisi sırasında tespit ettiğimiz bir mezar, kentteki son dönem Osmanlı örnekleriyle uyumlayan mezar taşlarıyla dikkat çekmektedir. Artuklu dönemine ait Zinciriye Medresesi’nin (M. 1385) (Altun 1978: 170-184) güneyinde, bugünkü karayoluna göre aşağı seviyede kalan mezarın, halk tarafından kutsal bir kişiye ait olduğu düşünülmekte, ancak bu konuda somut bir isim telaffuz edilmektedir. Bu niteliğinden ötürü etrafı duvarla çevrilerek koruma altına alınan ve bugünkü karayolundan merdivenlerle inilen mezar, iki şahide ve bir sandukadan meydana gelmektedir. Mezar taşlarının tahrip olan kesimleri, halk tarafından son dönemlerde çimento ile sıvanarak sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır. Süsleme ve kitabelerin bir bölümünün kapanmasına neden olan bu uygulama, mezarın orijinal konumunu 2008 yılına kadar korumasına yardımcı olmuştur. Ancak 2008 yılı yazında mezarın tahrip edildiği ve ayak şahidesinin kırılarak üç parçaya ayrıldığı tespit edilmiştir (Fotoğraf-1-2).

Mezar taşları, açık sarı kalker taşından yapılmıştır. Mardin ve yakın çevresinde mimarinin de ana malzemesini oluşturan kalker, kentte olumsuz koşullara rağmen sürdürülen geleneksel taş işçiliğinin vazgeçilmez malzemesi durumundadır. Ocaktan çıktığında yumuşak olup, sonradan sertleşen bu kireçli oluşum, süslemede de aynı rahatlıkla çağlar boyunca kullanılmıştır (Alioğlu 2003: 103, Altun 2005: 150).

İki şahide ve bir sandukadan meydana gelen mezarın *baş şahidesi* 1.70 x 0.43 x 0.20 m boyutlarındadır (Fotoğraf-3). Şahidenin ön yüzünde sekiz satırlık kabartma sülüs kitabe yer almaktadır. Bazı kesimlerde bozulmuş olan kitabede, mezar taşlarında yoğun biçimde karşılaştığımız “Ayete’l Kürsî” yer almaktadır. Kitabenin üst kesimindeki dört sıralı mukarnas alınlık tahrip olmuştur. Mukarnasların üstünde üçgen bir yüzey içerisinde sülüs kabartma “Allah” lafzına yer verilmiştir. Şahidenin arka yüzünde, üç yivli şeritlerle oluşturulan geometrik çizgi sistemlerinden bir kesit bulunmaktadır. Kompozisyonunda yatay ve dikey zencerek sıraları, 90 derecelik açıyla keşişerek “yıldız-haç” olarak da bilinen bezemeyi oluşturmaktadır. Zemindeki sekiz köşeli yıldızların içi gülbezek ve kabartma dairelerle dolgulanmıştır. Türk-İslâm sanatının tipik örneklerinden biri olan bu kompozisyon, çeşitli malzemeler üzerinde Karahanlı döneminden Osmanlı döneminin sonuna kadar süregelen uygulamaların başında gelmektedir (Mülayim 1980: 48). Geometrik süslemenin üstündeki sivri kemerli alın-

lık üç şeritli bir örgüyle sınırlandırılmış ve bu yüzeye sülüs hatla kabartma bir kitabe işlenmiştir. Okunamayacak derecede tahrip olan kitabede kısmen “Allah” lafzı okunabilmektedir.

Dikdörtgen prizmal baş şahidesinin üst kısmı arka yüzde pandantifli yarım bir kubbecikle sonlanmaktadır. Kubbeciğin dış yüzeyi 12 yivle dilimlendirilmiştir.

Ayak şahidesi küçük farklılıklar dışında, baş şahidesinin formunu tekrarlamaktadır (Fotoğraf-4). 1.57 x 0.44 x 0.19 m ölçülerindeki şahidenin dikdörtgen prizmal alt kısmı, ön yüzde mukarnas alınlık, arka yüzde dilimli yarım kubbecikle sonlanmaktadır. Ön yüzde bozuk bir hatla yazılan kabartma sülüs kitabenin üstten beş sırası görülebilmekte, geriye kalan kesimi ise çimento ile sıvandığı için okunamamaktadır. Arapça olduğu anlaşılan kitabenin çözümlenebilen metni ve transkripsiyonu şu şekildedir:

Heze’l kabr (el-muhtâc) ile Rahmetallah-i Tealâ
Bu mezar Allah’ın rahmetine(muhtaç)

Eş-şâb el-muammer’üş-şân el mağfur min
(Genç şanlı ömürlü, mağfur)

Ehl-i beyt Menan bin Abdullah...
(Ehl-i Beyt’ten Abdullah oğlu Menan)

.....Mucid ebu Hâkân(?).....
(.....Mucid ebu Hâkân.....)

.....şuhur sene
(.....ay sene)

Bu kitabeden mezarın kime ait olduğunu kısmen belirleyebilirsek de tarihin yer aldığı kesimin çimento sıva altında kalması, mezarın tarihini kesin olarak belirlememizi engellemektedir.

Kitabenin üst kısmında dört sıralık mukarnas alınlık, baş şahidesine oranla daha sağlam biçimde günümüze ulaşmıştır. Mukarnaslar altta dilimli iki yelpaze ile başlamakta sivri kemer formu küçük yuvacıklardan oluşan sıralarla devam etmektedir. Yuvaların yüzeyi yelpaze dilimleriyle hareketlendirilmiştir. Mukarnas düzenlemelerin kendi biçimleniş tarzından kaynaklanan dekoratif etkisine ek olarak, yelpaze ve yiv gibi farklı süslemelerle zenginleştirilmesi, Anadolu-Türk sanatında erken dönemlere has bir özellik olarak kabul edilmektedir. Bu uygulama 13.yüzyılın ikinci yarısından itibaren azalarak yerini mukarnasın üçüncü boyuttaki çeşitlemelerine bırakmıştır (Ödekan 1977:123, Ödekan 1982: 91).

Alınlığın üstündeki dörtgen yüzeye kabartma sülüs “Kelime-i Tevhit” işlenmiştir. Ayak şahidesinin arka yüzeyinde, zencereklerin kesişmesine dayalı geometrik kompozisyon tekrar edilmiştir. Dilimli kubbecik ve alınlık arasındaki yüzeyler ise iri rumîlerle hareketlendirilmiştir.

Yarıya kadar toprağa gömülü olan *sanduka*, 1.37 m uzunluğunda, 0.42 m genişliğindedir. Toprak yüzeyindeki yüksekliği 0.30 m olup, altta dörtgen prizmal başlayarak üstte, bir köşesi düz kesilmiş üçgen prizma formunda tamamlanmaktadır (Fotoğraf-5). Doğudan 0.75 m’lik kesimde kırılarak içe çöken sandukanın bu kesimi, çimento ile sonraki dönemlerde sıvanmıştır. Dörtgen prizmanın uzun yan yüzeylerine oyma tekniğinde, on kollu yıldız sisteminden bir kesit işlenmiştir. Düz yüzeyli şeritlerin oluşturduğu kompozisyonda, on kollu yıldızlar yatay, dikey ve diyagonal eksenlerde doğrudan bağlanmaktadır. Yıldız kollarının uzatılan kolları, on kollu yıldızların çevresinde dairesel sistemde küçük ok uçları ile beş köşeli yıldızlar meydana getirmektedir (Fotoğraf-6). Türk sanatının özellikle İslâm sonrasındaki evrelerinde yaygın bir kullanım alanı bulan yıldız kompozisyonlarının kökeni konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. İslâm öncesinde Gök-Tanrı inancıyla bağlantılı olarak, Tanrı ile ilişkili bir sembolik anlama sahip olan yıldız motifi, Orta Asya’nın yanı sıra Mısır ve Ön Asya’da da aynı simgesel içeriğe sahiptir (Doğan 2002: 401). Yıldız, İslâm öncesi Türk kültüründe, biçimsel ve sembolik olarak güneş ile eşdeğer anlamdadır. Bu nedenle yıldız ve güneş piktogramları benzer görünümledir. İslâm kültüründe de bu anlayış devam ettirilmiş ve bir merkez etrafında ışınsal düzende oluşan yıldızlar, güneş anlamına gelen “şems” olarak da isimlendirilmiştir (Esin 1972: 313-314). Sandukanın yan yüzeylerindeki kompozisyonda yer alan on kollu yıldız kompozisyonlarının da çevrelerinde oluşan küçük yıldızlarla güneş sistemini simgelediği düşünülmektedir (Doğan 2002: 404).

Sanduka tepeliğinin eğimli yüzeylerinde soyut bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Yatay düzlemde gelişen süslemelerde, yüzeye belli aralıklarla yerleştirilen palmetlerin dip kısımlarından çıkan rumiler, bir sonraki palmetin tepe yaprağında birleşerek bağlantıyı sağlamaktadır. Aralardaki boşluklar rumili kıvrık dallarla dolgulanmıştır. Palmet ve rumilerin küçük oyma daireciklerle hareketlendirilmesi, kompozisyona girift bir karakter kazandırmaktadır (Fotoğraf-7). Bu uygulama, Suriye, Irak ve Güneydoğu Anadolu’daki Artuklu, Eyyubi ve Zengi yapılarında yaygın olarak kullanılan ve S. Ögel tarafından “düğme” olarak nitelendirilen dairesel volütleri anımsatmaktadır (Fotoğraf-8). Gazneli sanatının Anadolu’daki yansımaları arasında yer alan ve “Musul mektebi” nin de özelliği olan bu uygulama

Anadolu Selçuklu döneminde özellikle ahşap süslemelerde etkisini göstermiştir (Ögel 1964: 204, Ögel 1987).

Sandukanın üst yüzeyi aşınmıştır (Fotoğraf-9). Bu yüzeydeki süslemeler net olarak algılanamasa da ortada bir çarkıfelek motifi olduğu anlaşılmaktadır. Dairesel yay kollarının bir merkezi odak almasıyla oluşan çarkıfelek, daireysel dönüş hareketini en iyi veren motiflerden biridir. İslam sanatında yaygın biçimde kullanılan çarkıfelek, İslam felsefesinde dairenin taşıdığı simgesel anlamla ilişkilendirilerek Allah’ın yaratıcı gücünün, O’ndan gelen her şeyin yine O’na dönüşünün, sonsuzluğun ve evrenin hareketinin sembolü olarak yorumlanmaktadır (Doğan 2001: 247). Bu motifin mezar taşlarında ölüye şefaet ve onu ölümsüzleştirme amaçlı kullanıldığı belirtilmektedir (Karamağaralı 1992: 19). Çarkıfeleğin mezar taşlarında yoğun biçimde tercih edilmesi, İslam sanatındaki sembolik içeriğiyle ilişkili olarak, geline nokta geri dönüş olarak algılanan ölümlerle de ilişkilendirilebilir.

Sonuç

Bugün Hatuniye Medresesi’nde (M.1177-1185) bir kuyunun ağzını kapatmak için kullanılan birkaç Artuklu sandukası dışında, Mardin’de Osmanlı öncesine ait bilinen mezar taşı bulunmamaktadır (Fotoğraf-10). Mardin Müzesi’nde Artuklu dönemine ait olduğu tahmin edilen tarihsiz bazı figürlü mezar taşlarının Siirt, Şırnak ve Cizre’de 18 ve 19. yüzyıla tarihlenen örneklerinin bulunması, bu tarz mezar taşlarının da kesin olarak Artuklu dönemine tarihlendirilmesini engellemektedir. Bunun yanında Akkoyunlu dönemine ait olduğu düşünülen bazı mezar taşlarının üslup özelliklerinden, Osmanlı dönemine ait örnekler olduğu anlaşılmaktadır (Artuk 1969: 152-159).

18. ve 19. yüzyılda Mardin’in mezar taşları konusundaki sessizliğinin aniden bozulması ilginç bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihi mezarlıklarda orijinal dokusunda günümüze ulaşan bu örnekler malzeme, form ve süsleme özellikleri bakımından yerli geleneklerin etkisiyle oluşturulmuş ve karakteristik özellikler kazanarak 20. yy boyunca da kullanımını sürdürmüştür (Fotoğraf-11).

Zinciriye Medresesi’nin kuzeyinde incelediğimiz tek mezar, Mardin’de çok sayıda örneği bulunan son dönem Osmanlı mezar taşlarından farklı, bilinen tek örnektir. İki şahide ve bir sandukasıyla orijinal konumunda günümüze ulaşan mezarın tarihi konusunda kesin bilgi sunacak bir veriye ne yazık ki ulaşamadık. Kitabesinden Menan bin Abdullah’a ait olduğu belirlenen mezarın baş şahidesinde yer alan *min ehl-i Beyt* “ehl-i Beyt’ten” ibaresi, mezarın kutsal niteliğe sahip bir kişiye ait olduğuna işaret etmekte

ve bölgede hâlâ devam eden, Hz. Muhammed’in soyundan gelen kişileri ifade etmek için kullanılan “seyyitlik” makamına referans vermektedir.

Mezar taşlarında kullanılan kalker, dış etkenlerin de devreye girmesiyle yer yer bozulmalara uğramıştır. Kitabe ve süslemelerde motiflerin çizgisel hatlarında keskin olmayan acemi bir işçilik dikkat çekmektedir. Mardin gibi taş işçiliğinin zirve noktaya ulaştığı bir bölgede bu durum, taşın yapısına bağlanabileceği gibi, ustanın taşı işleme yeteneğiyle de ilişkilendirilebilir.

Sandukada yüzey bezemeciliği kullanılırken, şahidelerde yüzey bezemelerine ek olarak yarım kubbecik, mukarnas alınlık gibi üçüncü boyuta vurgu yapan plastik uygulamalara yer verilmiştir. On kollu yıldız sistemi, yıldız-haç kompozisyonu, rumi-palmet düzenlemeleri, çarkifelek gibi örneklerden oluşan süslemeler, biçimsel olarak geçmişle olan bağlarını muhafaza etmektedir.

Mukarnas alınlıklarda, mukarnas yüzeyinin yelpaze dilimi ve yivlerle hareketlendirilmesi, tarihlendirme konusunda ipucu sunacak uygulamalardan biri gibi görünmektedir. Bu tarz uygulamaların Osmanlı öncesinde 13. yüzyıla kadar devam ettiği belirtilmektedir. Ancak Mardin’in geleneksel uygulamalardan kolay vazgeçemediği ve geçmiş sanatsal anılarını Osmanlı’nın son dönemlerine kadar yerel özelliklerle kaynaştırarak kullanmaya devam ettiği göz önüne alınırsa, bu tarz bir tarihlendirmenin varsayım olmanın ötesine geçemeyeceği de belirtilmelidir.

Mezar taşlarında dikkat çeken başka bir özellik şahidelerin üstte yarım bir kubbecikle tamamlanmasıdır. Kubbeciklerin dış yüzeyinin 12 dilim halinde yivlendirilmesi, bölgede mimariye özgü geleneksel bir formun, mezar taşına yansması bakımından ünik bir uygulamadır. Anadolu’nun güney bölgelerinde yaygın biçimde kullanılan dilimli kubbe geleneği, Mardin’deki yapılar başta olmak üzere Hasankeyf ve Silvan’da da sıklıkla kullanılmıştır. Anadolu dışında Suriye ve Mısır’daki Artuklu, Zengi ve Eyyubi mimarisinde de dilimli kubbe geleneği ile karşılaşılacaktır.

Şahidelerin yarım kubbecikleri, çok yakınında yer alan Zinciriye Medresesi’nin dilimli kubbelerini akla getirmektedir. Mezar yapıldığında, M.1385 tarihli Zinciriye Medresesi’nin mevcut olduğu kabul edilirse, yapıdaki dilimli kubbelerin mezar taşlarını yapan ustaya bu anlamda bir esin kaynağı olduğunu öne sürmek mümkündür (Fotoğraf-12).

Şahidelerde kullanılan kitabelerin hat stili, mukarnas alınlığın kullanılmış olması ve süslemelerdeki biçimsel özellikler, mezarın Osmanlı öncesinde, Artuklu Beyliği’nin son dönemleri (14. yy sonu) ya da kentin Türk hâkimiyetindeki ikinci büyük evresi olarak kabul edilen Akkoyunlu döneminde 15. yüzyılın ilk yarısına ait olabileceğini düşündürmektedir.

Mardin’de son zamanlara kadar sürdürülen taş işleme geleneği ve günümüze ulaşan mimari dokunun zenginliğine karşın, mezar taşlarının en erken son birkaç yüzyıla ait örnekler oluşu dikkat çekmektedir. Yakın çevrede Diyarbakır, Siirt, Şırnak, Cizre¹ gibi bölgelerde de Osmanlı öncesine ilişkin bilinen mezar taşlarının az sayıda olması, bölgede, Doğu Anadolu’daki gibi bir mezar taşı geleneğinin² oluşmadığı şeklinde yorumlanabilir. Ancak bu varsayımı kabul etmemiz durumunda, böyle bir geleneğin neden oluşmadığı, ya da 18.yüzyıl öncesine ait örneklerin birkaç mezar taşı dışında neden günümüze ulaşmadığını izah etmek zorlaşmaktadır.

Kültür varlıklarımızın orijinal dokusunda korunarak geleceğe aktarılması her zaman tercih edilmesi gereken bir tutum olsa da, kültürel bilincin tam olarak gelişmediği ülkemizde bu ne yazık ki çoğu zaman mümkün olmamaktadır. 2007’ye kadar kısmen korunabilen Mardin’deki mezarın, bir sonraki yıl kırıılarak tahrip edilmesi, taşınabilecek nitelikteki maddi değerlerimizin hiç olmazsa müzelerde korunarak geleceğe aktarılmasının önemi, bir kez daha ortaya çıkarmaktadır.

Açıklamalar

- ¹ Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki mezar taşları özellikle son yıllardaki araştırmalarla bilimsel çalışmalara konu edilmeye başlanmıştır. Söz konusu mezar taşlarıyla ilgili olarak bk. Ali Boran Yılı 2005: 241-255, Tüfekçioğlu 2005: 420-438, Top 2005: 407-420; Veyssi İnci, Cizre Mezar Taşları (18.19. Yüzyıl), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2008.
- ² Özellikle Van Gölü çevresinde Ahlat, Erciş, Gevaş ve Bitlis gibi merkezlerde yoğunlaşan tarihi mezarlık ve mezar taşları 11. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar devam eden sürecin farklı evrelerdeki çeşitlenmelerini sunmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Karamağaralı 2000: Uluçam, 2002: 218-226, 2001, Pektaş, 2007.

Kaynaklar

- Alioğlu, A. Füsun (2003). *Mardin Şehir Dokusu ve Evler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Altun, Ara (1971). *Mardin’de Türk Devri Mimarisi*. İstanbul: Gün Matbaası.
- , (1978). *Anadolu’da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişimi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay.
- , (2005). “Mardin’de Türk Devri Anıtsal Mimarisine Genel Bakış”. *Taşın Belleği Mardin*. İstanbul: YKY. 149-177.
- Artuk, İbrahim (1969). “Mardin’de Akkoyunlu Hamza’nın Mezarı”. *Selçuklu Araştırmaları Dergisi* 1: 157-159.
- Boran, Ali vd. (2005). “Siirt ve Çevresi 2003 Yılı Yüzey Araştırması-“Kozluk’taki Mezar Taşları”. *22. Araştırma Sonuçları Toplantısı Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay. 241-255.

- Doğan, Nermin Şaman (2001). “Oklu Çakır/ Oklu Çark/Gök Çığırısı: Selçuklu Süslemesinde Bir Motif”. *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildirileri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yay. 243-249.
- , (2002). “Anadolu Selçuklu Dönemi Geometrik Süslemelerine Yüklenen Anlamlar”. *Ortaçağ’da Anadolu, Prof. Dr. Aynur Durukan’a Armağan*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yay. 397-413.
- Esin, Emel (1972). “Kün-Ay” (Ay-Yıldız Motifinin Proto Türk Devrinden Hakanlara Kadar İkonografisi”. *VII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay. 313-314.
- İnci, Veysi (2008). *Cizre Mezar Taşları (18.19. Yüzyıl)*. Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Karamağaralı, Beyhan (1992). *Ahlat Mezartaşları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Mülayım, Selçuk (1990). “Selçuklu Geometrik Süslemeleri”. *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi* III (9): 47-53.
- Ödekan, Ayla (1977). *Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Mukarnaslı Portal Örtüleri*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Yay.
- , (1982). “Mukarnas Ögesinde Bezemesel Çeşitlilik –Bir Tek Öge Üzerinde Bir Deneme”. *Prof. Dr. Kemal Söylemezoğlu’na Armağan*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Yay. 87-95.
- Ögel, Semra (1964). “Anadolu Selçuklu Sanatının Önemli Bir Kaynağı: Gazne Sanatı”. *Türk Kültürü Araştırmaları* 1/2: 119, 197-205.
- , (1987). *Anadolu Selçukluları’nın Taş Tezyinatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Pektaş, Kadir (2001). *Bitlis Tarihi Mezarlıkları ve Mezar Taşları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- , (2007). *Adilcevaз Çevresindeki Mezar Taşları (Gravestones in Adilcevaз and Its Environs)*. İstanbul: Ege Yay.
- Sözen, Metin (1981). *Anadolu’da Akkoyunlu Mimarisi*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yay.
- Top, Mehmet (2005). “Diyarbakır’da Osmanlı Dönemine Ait Mezar Taşlarından Örnekler”. *VIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yay. 407-420.
- Tüfekçioglu, Abdülhamit (2005). “Siirt Eruh Yöresinde Tespit Edilen Türbeler ve Mezar Taşları”. *VIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yay. 420-438.
- Uluçam, Abdüsselam (2000). *Eski Erciş-Çelebibağı Mezarlığı ve Mezar Taşları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- , (2002). “Van Gölü Havzası’ndaki Tarihi Mezarlıklar ve Mezar Taşları”. *Türkler*. C. 8. Ankara: Yeni Türkiye Yay. 218-226.
- , (2005). “İslam Dönemi Mardin’i”. *Taşın Belleği Mardin*. İstanbul: YKY. 99-116.

Fotoğraf 1. Mezarın 2007 yılındaki sağılam durumu.

Fotoğraf 2. Mezarın 2008 yılında tahrip edildikten sonraki durumu.

Fotoğraf 3. Baş şahidesinin ön ve arka yüzü.

Fotoğraf 4. Ayak şahidesinin önden ve yandan görünümü.

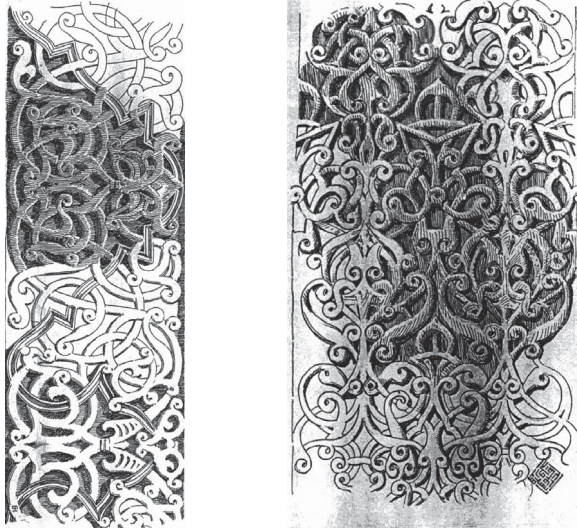
Fotoğraf 5. Sandukanın yandan görünümü.

Fotoğraf 6. Sandukanın yan yüzeyindeki geometrik kompozisyonun detayı.

Fotoğraf 7. Sandukanın yan yüzeyindeki bitkisel kompozisyonun detayı.

Fotoğraf 8. Hama Nureddin Camii minber süslemelerinden detay. (Herzfeld)

Fotoğraf 9. Sandukanın stten görünümü.

Fotoğraf 10. Kasımiye Medresesi’ndeki ocuk sandukaları.

Fotoğraf 11. Mardin’de 20.yüzyılın başlarına ait bir mezar.

Fotoğraf 12. Zinciriye Medresesi’nin güney cephesinden detay.

An Unknown Grave and Gravestones Belonging to the Turkish Era in the City of Mardin

Gülsen Baş*

Abstract

Architectural works belonging to the Turkish era, particularly those of the Artuklu and Akkoyunlu periods, built in the city of Mardin - which is one of the most important centers of Southeastern Anatolia - play an important role in the historical texture of the city. Compared to these architectural products, the tradition of making gravestones appears as an artistic branch with a considerably weaker representation capacity. Nearly all of the gravestones included in the original structure of the city of Mardin belong to the late Ottoman period, and no example of an earlier period has yet been revealed. The sarcophaguses and gravestones analyzed in the scope of this study attract attention since they fall out of the scope of the general characteristics of the late Ottoman Period in terms of the materials, the form and adornment styles used. The exact date of these gravestones is not known yet but they have characteristics which are thought to date back to the pre-Ottoman period. They are of great importance and value as they are unique works that may have been built at the end of the Artuklu Period or the beginning of the Akkoyunlu period (end of the 14th, beginning of the 15th century).

Keywords

Sarcophagus, epigraph, adornment, gravestone.

* Assist. Prof. Dr., Yüzüncü Yıl University Faculty of Science and Letters, Department of Art History – Van / Turkey
gulsenbs@yahoo.com

Неизвестные могила и надгробия тюркского периода в Мардине

Гюльшен БАШ*

Аннотация

Архитектурные произведения тюркского периода, в частности эпохи Артуклу и Аккоюнлу играют важную роль в исторической текстуре Мардина, являющегося одним из важных исторических центров Юго-Восточной Анатолии. В противовес этому традиция надгробных памятников в сравнении с этими архитектурными образованиями, является слабой представительной группой искусства. Почти все надгробия в оригинальной текстуре Мардина относятся к последнему периоду Османской империи, памятники более раннего периода еще не обнаружены. Материал, формы и декоративные особенности гробницы и надгробия могилы, рассматривающейся в этой статье, обращают на себя внимание с точки зрения отличия от общих характеристик города Османского периода. Хотя точная дата надгробий неизвестна, мы можем их отнести к позднему периоду Артуклу или периоду Аккоюнлу (конец 14-15 в.в.). Эти надгробия на сегодняшний день являются уникальными произведениями Мардина, имеющими особенности доосманского периода.

Ключевые Слова

надгробие, гробница, надпись, украшения, надгробные памятники.

* И.о.доц., док., университет столетия, факультет литературы и естественных наук, кафедра истории искусства – Ван / Турция
gulsenbs@yahoo.com